

Időközben különféle konzorciumok alakultak ki:

1. *Lágy föderációk* azzal a céllal, hogy csökkentés a rizikót a megrendeléseknél, minél több kiadás térüljön meg, s az eszközöket gazdaságosan lehessen felhasználni (ilyen pl. a New York-i városi könyvtárak konzorciuma).
2. *Kemény föderációk* a maximális gazdaságosság realizálására a közös használatnak köszönhetően (pl. PALCI, TRLN).
3. *Többcélú konzorciumok*, amelyek a közös gyarapodáson kívül valamennyi korábbi eszközt is közösen vesznek igénybe (példaként: SOLINET és PALINET).
4. *Centralizáltan finanszírozott konzorciumok* a tagok költségvetésében akarnak maximális gazdaságosságot megvalósítani.

Ami a kiadók magatartását illeti: a legfontosabb kiadók (Elsevier, Academic Press, Springer, Ovid) már saját árpolitikát dolgoztak ki a konzorciumokkal való kapcsolattartásra, mások (pl. Wiley) jelenleg munkálkodnak árpolitikájuk kialakításán, további kiadók pedig külön-külön kötnek előfizetési megállapodásokat megrendelőikkel.

A kiadók és a konzorciumok efféle kapcsolatai mindkét fél számára előnyösek. Így

- három év tartamára garanciát adnak a megrendelésre,
- eleve számolnak a várható inflációval,
- kizárják a megrendelések lemondását,
- elősegítik az elektronikus változatok térhódítását.

Az előfizetési ügynökségek ugyancsak szívesen és ingyenesen szerveznek konzorciumokat. Ebbéli tevékenységükben

- beszerzik a papírváltozatokat is,
- tájékoztatnak a kiadói politikáról,
- tárgyalnak a kiadókkal az előfizetési feltételek kedvezőbbé tételéről céljából,

- segítenek a megrendelések kiválasztásában,
- az elektronikus kiadványokhoz kényelmes és hasznos hozzáférést szerveznek.

A konzorciumokba jelentkező könyvtáraktól és tájékoztatói intézményektől megkérdezik:

- milyen típusú konzorciumra gondolnak,
- mik a legfontosabbnak tartott szolgáltatások és kiadványok,
- közülük mivel rendelkeznek már,
- mely kiadványokat szeretnék be közösen,
- megvannak-e a konzorciumban való részvételhez szükséges eszközeik.

A fentiekre jó példa a SWETS tevékenysége, amely szüntelenül fejlődik, reflektál a területen tapasztalható igényekre. Így pl. eddig nem foglalkozott különösebben a nemzeti állományok kialakításával. Jelenleg e téren (általában és oroszországi viszonylatban egyaránt) változások várhatók. Oroszországban pl. a tudományos-műszaki információs központok regionális, a megyei tudományos könyvtárak, illetve az ágazati szakkönyvtárak országos konzorciumának szervezeti felépítésére máris elkészült a javaslat.

A SWETS azt is belátta, hogy az elektronikus publikációk nem fogják hamarosan kiszorítani a papíron megjelenőket, s ezért a kétféle változat hosszú együttélésére számít, illetve ennek megfelelően szervezi a munkáját. (Egyébként a világ publikációinak mindössze 0,5–1,0%-a rendelkezik elektronikus változattal.)

/KLASKVIN, F. F.–TIMOFEEVA, O. V.: *Informacionno-bibliotecznye konzorciumy i ih rol' v formirovanii nacional'nyh informacionnyh resursov. = Naučno-tehničeskaâ informaciâ, 1. ser. 10. sz. 1999. p. 22–23.*

(Futala Tibor)

Dokumentumszolgáltatók weboldalai

A dokumentumszolgáltatás mint könyvtári művelet fogalma tartalmában, műszaki és gazdasági vonatkozásaiban egyaránt gyorsan változik. A források tekintetében a megalapozott döntéshozatal magas színvonalú információkat igényel. Ennek felismerésekor indították a *FIDDO (Focused Investigation of Document Delivery Options = a dokumentumküldő lehetőségek célzott kutatása)* keretében az *eLib* projektet, amelynek egyik célja, hogy a vezetőknek megbízható, naprakész és független tájékoztatást nyújtson. Az információ gyors és könnyű terjesztésének egyik eszköze a

web, bár segítségével sok esetben legalább olyan nehéz megtalálni a szükséges információt, mint nélküle.

Az alábbiakban a dokumentumszolgáltatásra vonatkozó fontosabb weblapokat vizsgáljuk meg. A web természetéből következő, hogy esetleg fontos szolgáltatók kimaradtak. Mivel a weboldalak átlagos élettartama 60 nap, az is megtörténhet, hogy az itt idézett cím már nem létezik. A weblapok körébe igyekeztek felvenni a világ különböző részein működő szolgáltatókat, de kihagyták azokat, amelyek elsősorban a kérdés technikai oldalával fog-

lalkoztak, vagy egy-egy termékre összpontosítottak. Ennek nyomán a weboldalakat öt típusba sorolták. (Volt olyan oldal, amely több kategóriába is besorolható volt.) Ezek a következők:

- A források/szolgáltatók általános jegyzékei
- Az eLib program
- Ausztrál kezdeményezések
- Egyéb projektek weboldalai
- Szakmai oldalak.

Ahhoz, hogy az áttekintés szakmailag kiegyensúlyozott legyen, a vizsgálatokat két tudományos kutató és egy, a könyvtárközi kölcsönzésben dolgozó könyvtáros végezte.

A források és szolgáltatók általános jegyzékei

Ezek a jegyzékek általában csak felsorolják a dokumentumszolgáltatókat. Nem meglepő, hogy egyikük sem teljes, és egyikük sem tartalmaz értékelést. A FIDDO keretében terveznek egy összehasonlító értékelést, amelynek eredményeit a FIDDO weboldalán teszik majd közé [1].

A FIDDO weboldala a szolgáltatókról különféle adatokat közöl, pl. címek, elérhetőség, árak, tematika, átfutási idő stb. Míg ez a lista elsősorban az Egyesült Királyság céljaira készült, *Jean Shipman* (Egészségügyi Tudományos Könyvtár és Információs Központ, Washington D.C., USA) magánnévsora [2] inkább egy USA-alapú index, amely teljeskörűen tájékoztat a szolgáltatókról, áraiokról, az általuk nyújtott kedvezményekről stb. Értékelést ez sem tartalmaz, ugyanakkor világos, könnyen áttekinthető, és gyakran frissítik. A legtöbb információt feltehetőleg a *DOCDEL.COM* [3] címen lehet találni, amelyet egy dokumentumszolgáltató cég, az Instant Information System tart karban. Ezen a listán csak olyan amerikai cégek szerepelnek, amelyeket a Szerzői Jogi Engedélyező Központ (Copyright Clearance Center) nyilvántart, legalább öt éve ezen a téren működnek, online rendelési lehetőséget adnak, és legalább egy szakmai egyesületnek a tagjai. A weboldalról át lehet lépni más szolgáltatói listákra, a szerzői joggal foglalkozó weboldalakra, és a kapcsolódó elektronikus levelezőlistákra.

További szolgáltatói jegyzékek találhatóak az *Internet Library for Librarians* [4] és a *Cyberstaks (Just-in-Time)* [5] címein. Közülük az első elég kevés tételt tartalmaz, kevesebbet, mint a Yahoo [6], és a teszteléskor elég nehézkesnek tűnt, de mivel a jól szervezett *Internet Library for Librarians* része, segítségével sok egyéb könyvtári témájú információhoz lehet gyorsan eljutni. Az utóbbit az Iowai Állami Egyetemen tartják karban, elsősorban olyan szolgáltatókhoz kapcsolódik, amelyeknél tételenként kell fizetni. Ezért több ár- és fizetési információt tartalmaz, és közvetlenül kapcsolódik a szolgáltató katalógusához, ha van ilyen. Úgy tűnik,

hogy inkább a felhasználóknak érdekes, mint a könyvtárosoknak. Végül a „*Good Stuff*” (Jó Anyag) lista [7] szigorúan USA-irányultságú.

Az eLib programmal kapcsolatos oldalak

Az eLib program keretében többek között olyan projektek is indultak, amelyek a digitális könyvtár egyéb vonatkozásai mellett a dokumentumszolgáltatással is foglalkoztak. Az eLib oldalán [8] lévő listában szerepel az *EDDIS*, a *SEREN*, a *JEDDS* (erről külön az ausztrál kezdeményezések között lesz szó), a *LAMBDA* és az *Infobike*.

Az *EDDIS* nincs külön a weben, csak az eLib oldalon lévő összesítésben. Ez csalódást kelt, mivel az *EDDIS* projekt (és termék) az egyik legérdekesebb eLib projekt, amelynek célja a források felkutatásának, a könyvtárközi kölcsönzésnek és a dokumentumszolgáltató rendszer irányításának átfogó fejlesztése. A *SEREN*, a walesi elektronikus erőforrás-megosztási rendszer weboldalán [9] részletes leírást találhatunk a projektről. A *LAMBDA* kikerült az eLib projektek közül, és önfinanszírozóvá vált. Weboldalán [10] tájékoztat új rendszeréről, és a szolgáltatást igénybe vevő könyvtárak szükséges berendezéseiről. Közös katalógusában a *BLDSC*-hez képest nincs újabb információ, mégis hasznos lehet a könyvtárközi kölcsönzéssel foglalkozó könyvtárosok számára. Az *Infobike* projektről a *BIDS* weboldalán [11] kapunk ismertetést.

Ausztrál kezdeményezések

Az ausztrál könyvtárak aktív részt vállaltak az új technikai lehetőségek feltárásában, amit a különböző projektek is tükröznek. A Regionális Dokumentumszolgáltatás (*Regional Document Delivery = REDD*) projekt weboldala [12] a Queenslandben a dokumentumszolgáltatás adminisztratív oldalának fejlesztésére végzett munkát írja le, és jó példája az e-mailen küldendő igénylőlapnak. Mivel a projekt 1996-ban befejeződött, a weboldal többi része csak történeti érdekesség. Az Integrált Dokumentumelérési Projekt (*Integrated Document Access Project*) [13] is 1996-ban fejeződött be. Ezen az oldalon a legérdekesebb az „1. szakasz zárójelentése”. A Közös Elektronikus Dokumentumszolgáltató Szoftver (*Joint Electronic Document Delivery Software = JEDDS*) projekt weboldala [14] részletesen ismerteti a MIME-kompatibilis szoftvert, amely jelentősen növeli a felhasználók számára az elektronikus információk elérési lehetőségét, és könnyen beilleszthető az *EDDIS*-hez hasonló rendszerekbe. Ebből nőtt ki a Koordinált Könyvtárközi Kölcsönzési Adminisztráció (*Co-ordinated Interlibrary Loan Administration = CILLA*) projekt [15], amelynek keretében fejlesztették ki a

Helyi Könyvtárközi Kölcsönzési és Dokumentumszolgáltatási Adminisztráció (*Local Interlending and Document Delivery Administration = LIDDA*) rendszert. Ennek célja, hogy egy egyszerű internetinterfész használatával lehetővé válik a könyvtárközi kölcsönzés és dokumentumszolgáltatás az egész világon. Az Ausztrál Nemzeti Könyvtár Hálózati Szolgáltatási Projektje (*Networked Services Project = NSP*) [16] legutóbbi eredménye a *Kinetica*.

Bár az ausztrál projektek jelentősen hozzájárultak a dokumentumszolgáltatás új lehetőségeinek megismeréséhez, a weboldalak nem tükrözik igazán az elvégzett munkát.

Egyéb projektek weboldalai

Ide sorolták azokat a projekteket, amelyek nem kapcsolódnak nemzeti fejlesztési programokhoz. Közülük az egyik legjobb a belga *VIRLIB* projekt weboldala [17], amely angol nyelvű jelentésben tekinti át az elektronikus dokumentumrendelő- és szolgáltató rendszereket, a szabványokat, a felhasználói igényeket és a digitális tárolást. Hasonlóképpen olvasható a weben a Cranfieldi Egyetem *BIDOC* projektje [18], bár folytatása, a *MANDOC* egyelőre nincs a weben közzétéve. Mindkét projekt olyan kísérletre irányult, amelynek keretében lemondták a folyóiratok előfizetését, és az elérési modell a dokumentumszolgáltatásra épült.

A Dokumentum- és Könyvtári Integráció (*Document And Library Integration = DALI*) projekt finanszírozója az Európai Bizottság, célja a multimédiás dokumentumszolgáltatás fejlesztése a könyvtári infrastruktúrában. A DALI weboldala [19] elsősorban műszaki információkat közöl. A másik európai bizottsági projekt, a *UNiverse* célja a korszerű könyvtári szolgáltatások alapját képező virtuális közös katalógus létrehozása, amelynek része lesz a különböző médiumokon lévő dokumentumok szolgáltatása. Weboldala [20] a műszaki hátteret és a jelentést tartalmazza.

Szakmai oldalak

Bár sok szakkönyvtári szervezetnek van weboldala, a kiemelt öt lényeges információt tartalmaz a dokumentumszolgáltatásról. Az Észak-amerikai Könyvtárközi Kölcsönzési és Dokumentumszolgáltatási (*North American Interlibrary Loan and Document Delivery = NAILDD*) projekt [21] természetesen USA-orientált; jól használhatják azok, akik az amerikai fejlesztésekre kíváncsiak. Ezen túlmenően sok hasznos információt is tartalmaz, mint a teljesítménymérés, a könyvtárközi kölcsönzés és másolatszolgáltatás irányítása, szabványok, az IPIG (ILL Protocol Implementators Group) munkája. Elsősorban a könyvtárak vezetőinek készül, nem a napi munkát támogatja.

Hasonlóképpen a könyvtárak vezetőinek szól az *RLG* weboldal [22], amelynek némely részéhez jelszó is szükséges. A szabadon hozzáférhető részek a *SHARES* programot, az *Ariel* átviteli szoftvert, a *WebDOC* projektet tartalmazzák, és bemutatják az *Eureka* információkereső és -szolgáltató interfészt.

Az egyesült királysági Könyvtárközi Fórum (*Forum for Interlending = FIL*) weboldala [23] a gyakorlati szakemberek számára készül, a *FIL* tevékenységéről, konferenciáiról, szemináriumairól tartalmaz információkat. Néhány dokumentum teljes szövege is megtalálható, míg másokra csak bibliográfiai hivatkozás van.

Az *IFLA Dokumentumszolgáltató és Könyvtárközi Kölcsönzési Szekciójának* weboldala [24] elsősorban a témában megjelent elméleti cikkeket tartalmazza. A könyvtárközi kölcsönzési szabványokról és protokollokról szóló információk az *ILASM* weboldalán [25] található; munkacsoportok és konferencia-előadások indexeit tartalmazza.

Összefoglalva: a dokumentumküldő szolgáltatók gyorsan kihasználták a webet szolgáltatásaik reklámozására, akár a szolgáltatók jegyzékének, akár a róluk szóló információknak a közzétételével. Bár az Egyesült Királyságban egyelőre nincs nagy szükség a kereskedelmi szolgáltatók igénybevételére, előfordul, hogy érdemes megnézni, mi van még a *BLDSC*-n kívül. Ezzel segíti a web a könyvtárközi kölcsönzési részlegek mindennapi munkáját. A weboldalak másik részén a különböző fejlesztésekről lehet tájékozódni, ami szakmailag támogatja a könyvtárosok munkáját.

URL-ek

- [1] <http://dils2.lboro.ac.uk/fiddo/fiddo.html>
- [2] <http://www.nnlm.nlm.nih.gov/pnr/docsupp/>
- [3] <http://www.docdel.com/>
- [4] http://www.itcompany.com/infotriever/cir_dd.htm
- [5] <http://www.public.iastate.edu/~CYBERSTACKS/Just.htm>
- [6] http://www.yahoo.co.uk/Business_and_Economy/Companies/Information/Document_Delivery/
- [7] http://www.netins.net/showcase/trhalvorson/g-stuff/gs_dd.html
- [8] <http://www.ukoln.ac.uk/services/elib/projects/>
- [9] <http://seren.newi.ac.uk/>
- [10] <http://www.ucl.ac.uk/Library/lamda/>
- [11] <http://www.bids.ac.uk/Tfedocs/aboutbids.html>
- [12] <http://130.102.42.183/reddlook/redd.htm>
- [13] <http://www.ida.unisa.edu.au/>
- [14] <http://www.gu.edu.au/alib/iii/docdel/jeddshom.htm>
- [15] <http://www.gu.edu.au/alib/iii/docdel/cilla/cilla.htm>
- [16] <http://www.nla.gov.au/nsp/>
- [17] <http://www.ua.ac.be/VIRLIB/>
- [18] <http://www.cranfield.ac.uk/cils/library/libinfo/biodoc.htm>
- [19] <http://dallas.ucd.ie:80/~dali/>
- [20] <http://www.fdgroupp.co.uk/research/universe/>

- [21] <http://www.arl.org/access/naildd/naildd.shtml>
[22] <http://www.rlg.org/toc.html>
[23] <http://www.la-hq.org.uk/liaison/fil/introf.html>
[24] <http://www.ifla.org/VII/s15/sidd.htm>
[25] <http://www.nlc-bnc.ca/iso/ill/>

/JACOBS, Neil-CHAMBERS, Jenny-MORRIS, Anne:
Document delivery Websites. = Interlending &
Document Supply, 27. köt. 2. sz. 1999. p. 65-70./

(Viszocsekné Péteri Éva)

Oroszországi törekvések közös (osztott) könyvtári állományok kialakítására

Az orosz szakirodalomban, illetve a könyvtárpolitikai törekvések között mostanában – mondhatni – hirtelen bukkant fel a közös állomány létesítésére történő buzdítás. Ennek a szövetkezésre épülő együttműködési alakzatnak a dolgát olyannyira komolyan gondolják, hogy máris konferenciát hívtak össze tárgykörében.

Itt azonban közbe kell vetnünk, hogy oroszul a közös állományt „raspredelennyj fond”-nak, azaz osztott állománynak nevezik; ez a referátum a magyarországi terminológiai fejlemények nyomán használja a „közös” jelzőt. [Vö. Vajda Erik: Közös (osztott) katalógizálás – közös (központi) katalógus. (Terminológia, tipológia, stratégia.) = *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*, 8. köt. 2. sz. 2000. p. 28-39.]

Az említett konferencia egyik előadása a közös állomány „konceptuális alapvetését” prezentálja. Mindenekelőtt megállapítja, hogy néhány könyvtár (legalább 5 jelentősebb könyvtárat említenek ilyenkor) „készleteinek” közös állománnyá szervezése teljesen racionális gondolat, mivel az állományépítési keretek elégtelensége miatt egyik sem ön-ellátó.

Az egyesítésnek nem lehet más célja, mint a használók igényeinek maradéktalan kielégítése.

Hogy erre a siker reményében vállalkozni lehessen, szükség van az elektronizálási és távközlési eszközök meglétére és használatára mind a bel-, mind pedig a külföldi irodalom beszerzésénél, a folyóiratok és újságok megrendelésénél, feltárásánál (központi katalógus) és forgalmazásánál. A beszerzés szakok szerinti megosztását, akárcsak a vállalkozás valamennyi más mozzanatát, a kölcsönös érdek és az önkéntesség alapján határozzák meg.

Valójában a vázolt törekvések csak annyiban újak, hogy – talán fogalmazhatni így – a „civil szerveződés” szabályai érvényesülnek bennük, és rendelkezésükre állnak a legkorszerűbb technikák és technológiák. Meglehet, hogy ez viszi majd sikerre őket szemben a korábbi motiváltság nélküli (felülről presszionált) és meglehetősen eszköztelen kezdeményezések balsikereivel.

/HAHALEVA, Nina-ŠPANCEVA, Svetlana-
AFANAS'EVA, Tat'ána: Konceptual'nye osnovy
formirovaniâ prespredelennogo bibliotecnogo
fonda. = *Bibliotekovedenie*, 4-6. sz. 1999. p. 28-34.)

(Futala Tibor)

Az egyetemi könyvtárak változó finanszírozási rendje Finnországban

Korábban a finn egyetemi könyvtárak, e többségükben nemzeti (könyvtárügyi) intézmények finanszírozását is a szigorú rovatgazdálkodás jellemezte. Az egyes költségvetési rovatokban szereplő összegeket általában nem lehetett más rovatokra átvinni, és az adott költségvetési évben el kellett őket költeni. A lépten-nyomon a financiai előírások korlátjaiba ütköző könyvtárigazgatásnak így alig volt mozgástere.

Az ettől a gyakorlattól való elszakadás fokozatosan ment végbe. Először a rovatok száma csökkent, majd átjárhatóbbá váltak a rovatok közötti

falak, végül a részletekbe menően rendelkező „költekezési előírások” teljesen megszűntek, és a könyvtárak az államtól teljesen tagolatlan költségvetésben részesültek. E szabadság öröme a könyvtárigazgatók maradéktalanul mégsem élhették át, mivel a közkiadásokkal való takarékoskodás miatt a költségvetési előirányzatok összege csökkent.

A könyvtárak menedzselésének módja az új helyzetben szükségképpen változott meg. Most olyasmik is véghezvihetők, amire korábban gondolni sem lehetett. Így például: